

85.

JUH NÉLKÜL NEM MEGY Kukovics Sándor-Jávor András

Vissza egy rossz rozsdás vödörhöz?

Ahogy megváltoztak a tulajdonviszonyok és a táblaméreték, itt-ott „kényszerátalakult” a mezőgazdaság és ezen belül a gyephasználat (nem gyepgazdálkodás és nem gyephasznosítás), úgy egyre többször jut eszembe régi tanárunk „gyepgazdálkodás” című könyve. E „nosztalgiának” nevezhető visszatekintésnek egyik súlyos, alapvető oka az, hogy hazánk legelőiről eltűntek az azokat hasznosító és karbantartó állatok. A másik oka a felnőtt ember megtérése az ifjú világmegváltás időszakának elmúltával.

Baskay Tóth Bertalan 1960-as években íródott könyvében van egy fénykép, amely a legelő közepén elhagyott-eldobott rossz, rozsdás vödört mutat be az olvasónak. A szöveg, amelyhez a fénykép tartozik, a legelő-felújítás és kialakítás első lépcsőit taglalja. Ezek között a szemét, az elhasznált eszközök összegyűjtését a felújítás és a művelés elengedhetetlen feltételeként mutatja be. Akkoriban eléggé el nem ítéltetően és tiszteletlenségnek nevezhető kajánsággal neveltünk ezen: *akkori eszünk szerint ez viccnek számított, ifjú lelkünk szerint ez szinte nem létezhetett.*

Ma, 30 évvel a könyv kiadása után a több évtizedes gyepgazdálkodási oktatás és helyenként követendő példát mutató gyephasznosítás után ismét visszajutottunk a rozsdás, rossz vödörhöz. A vödörhöz, az elhagyott autóvázakhoz, a szanaszét elszórt szeméthez, az elvadult hajdani gyepterületekhez. Most tudjuk igazán átérezni egykori professzorunk tanításának jelentőségét.

..., avagy a hiányzó állathoz

A több évtizedes statisztikai adatok szerint hazánk jelenlegi határain belül egy évszázaddal ezelőtt 6,0 millió juh legelt. Szántóföld akkor sem volt sokkal kevesebb. Mára tudomásul kell vennünk, hogy fele ekkora létszámú juhot tartottunk 1982-ben és ez utóbbinak alig 37%-át számíthatjuk mai legelőinken.

A hivatalos statisztika szerint 1,0-1,3 millió ha gyepterület van hazánk határain belül, amelyet valamilyen módon használni, hasznosítani, fenntartani kellene. Egy - az 1980-as években elkészült - értékelés szerint gyepterületeink átlagos hozama nem haladta meg a múlt század végi, e század eleji adatokat. Ez a színvonal, sajnos még romlott az elmúlt fél évtizedben.

Minimális karbantartással 1,5-2,0 anyajuhot lehetne tartani ha-onként átlagosan. Ez 1,5-2,0, illetőleg 1,95-2,6 millió anyajuh eltartását tenné lehetővé. Ezzel

szemben alig 800 ezer anyajuh termelésével, szaporulatáival számolhatunk, s ennek is jelentős hányada rohamosan öregszik. A juhvali hasznosítható legelőink jelentős hányada azonban ennél nagyobb állatlétszám eltartására képes. A ha-onkénti 3-4 anyajuh nem elérhetetlen határ. Ez pedig 3,0-4,0 millió anyajuh és szaporulatának eltartását jelentené.

Ha az elmúlt években felerősödött motorizáció negatív hatása miatt az utak menti területekre mintegy 100.000 ha megfelelően nem hasznosítható gyepterületet leszámolunk a számítás kedvéért 1,2 millió ha-ra kalkulált gyepterületből, akkor a fennmaradó hányad hasznosítását a következőképpen becsülhetjük. Feltételezve, hogy a lecsökkent szarvasmarhalétszám tartását mintegy 200 ezer ha terület szolgálja, juhok legeltetésére mintegy 900 ezer ha-nyi terület áll rendelkezésünkre. Becslésünk szerint mintegy 250 ezer ha-nyi terület csak vadakat szolgál ki, azokon mérhető mennyiségű „juhterhelés” nincs. Így a még meglévő juhállományunk (kb. 800 ezer anyajuh) 650 ezer ha különböző hozamokra képes gyepen legel. Ez az átlagosan 1,23 db 60 kg-os anyajuh/ha messze elmarad a lehetőségektől. Ha csak ezen a területen növeljük 2,0-re az állatsűrűséget, akkor 1,3 millió anyajuhot tartathatnánk. Ha a jelenleg kihasználatlan területeken csak 1 anyajuhot tartanánk ha-onként, akkor az összes juh létszáma elérhetné az 1,55 milliót is. Természetesen, gyepeink jelentős hányada a fentieknél több anyajuh eltartására képes - minimális gyepekezeléssel -, ezért a jelzett 900 ezer ha-nyi juhvali hasznosítható területen 2,0-3,0 millió anyajuh könnyedén eltartható lenne. (Az FM elvárása az Európai közösségbe való belépésünk idejére 1,5 millió anyajuh.)

Legyünk tisztában, hogy csak az állat teheti legelővé a gyepet.

A gyephasznosítást befolyásoló tényezők

Ezek közül elsősorban a „negatívokat” kell kiemelnünk.

- A hiányzó állat. Amint az előzőekben említettük, gyepeinken fele/harmada juh legel, mint amit azok el tudnának tartani. Óriási területek inkább rovaroknak, mint juhoknak adnak táplálékot.
- A birtokviszony. Az elmúlt évek változásai több irányból változtatták meg a birtokviszonyokat. A nagyon sok új tulajdonos elaprózott kis birtokokat jelentett gyenge hasznosítással. A nagyobb állattartó telepek körzetében szinte politikai célzattal adták ki új tulajdonosoknak a gyepeket, akik vagy felszántották, vagy nem hasznosítják azokat. A tulajdonviszonyok lassú - papíron történő - rendezése a tervezhető-szervezhető hasznosítást alig teszi lehetővé.

- A gyepek hozama. Amint már fentebb említettük, a gyepek átlagos hozama a 100 évvel ezelőtti szintet is alig éri el, a tápanyag-gazdálkodásról a gypet hasznosítóknak csak töredéke gondoskodik.
- A gyepek használata. A gyepeket döntően legeltetéssel hasznosítják, a kaszálók aránya még inkább visszaszorult. A legeltetés formája az állományok és gyepterületek csekély hányadánál haladja meg a több ezer éves hagyományt, a legeltetést. A gyepterületek néhány százalékát „művelik” kerítések mögött. Ez nemcsak a korszerűtlenséget, hanem a gyeppel, állattal és munkaerővel való gazdálkodás hiányosságait is mutatja. Ehhez kapcsolódik a gyepeket jelenleg használók ismereteinek, képzettségének hiánya.
- A tulajdonbiztonság. Sajnos, az ún. megélhetési bűnözés miatt egyre kockázatosabb a legelő állatokat őrizet nélkül hagyni. Sőt az épületbe zárt állatok biztonsága is - a közbiztonság általános állapota miatt - elmarad a kívánatostól.
- A legelőfeltörés. A gyepeink javát évtizedek óta fűszántjuk, a silány szántókat a „gyep” rovatába írjuk át - Hazánk gyepterületének 35-40%-a elhagyott szántó.
- Az állattenyésztés jövedelemhiánya. Az optimálisan terhelt legelő fokozatosan javul, a nem legeltetett fokozatosan gazosodik, felverik a gyombokrok. A nagyon megterhelt legelők leromlanak, kopárosodnak, sivatagosodnak.
- A gyepek összetétele. Az egyáltalán nem, vagy nem szakszerűen használt és karbantartott gyepek növényi összetétele megváltozik (sok helyen már megváltozott). Az elgazosodás mellett a bokrosodás is megindult. A folyamat megváltoztatása már nagy erőfeszítéseket igényel.

A legelő nemcsak teljes értékű takarmánya az azon kialakult állatnak, hanem életműködésük szabályozója és a gazdaságos állattartás alapja.

Hogy mi lehet a jövő? A választott út csak az lehet, amely megoldja azt a feladatot, miszerint a juhok biztonságosan, korlátozás nélkül olyan legelőn tölthessék idejüket, ami ma hozamaiban és minőségében kihasználja az ökopotenciál lehetőségeit, és a juh és a karámrendszer nincs kiszolgáltatva a „szociális bűnözésnek”. Hiszen a kerítések nem védik meg az állatokat, de azok felállításának nem is ez a céljuk.

Tettek híján fokozódik a „balkanizálódás”.

Szerzők címe:

Dr. Kukovics Sándor ATK, Herceghalom
Dr. Jávor András DATE, Debrecen